

УДК 330.342.22

Ю. В. Мороз

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ

Проаналізовано основні моменти, що характеризують інвестиційний клімат в Україні. Акцентовано увагу на залежності надходження інвестицій в економіку країни від стану інвестиційного клімату. Розглянуто діяльність міжнародних фінансових інституцій у цій сфері.

Вступ

На сьогодні тема інвестицій та інвестиційного клімату є надзвичайно актуальною не тільки для України, але і для кожної країни світу. Зрозуміло, що інвестора, який має бажання вкласти свої кошти в економіку певної країни цікавлять не лише перспективні ресурси чи вигідний ринок збуту, але і організаційна складова цього процесу — наскільки важко буде розмістити свої інвестиції, керувати ними, або в разі потреби забрати назад і т. д. Розуміючи це, країни, що зацікавлені в надходженні інвестицій, формують відповідну політику та умови, які були б сприятливі для розміщення інвестицій на їх території. Це може бути і сприятлива митна політика, і спрощена процедура реєстрації бізнесу, і пільгова система оподаткування. Недоречною є думка, що країни з ринками, що розвиваються, не зацікавлені сьогодні в іноземних інвестиціях, які врешті-решт впливають на економічне зростання в усіх країнах, бо «практично всі теперішні держави втягнуті в змагання, в боротьбу за найвищі темпи економічного росту» [1, с. 11].

Україна, яка будує ринкову економіку, також зацікавлена в надходженні іноземних інвестицій, тому визначальним завданням державної політики у сфері інвестиційної діяльності має бути саме формування сприятливого інвестиційного клімату.

Основна частина

Сьогодні найпривабливішими в Україні для інвесторів є такі галузі економіки, як металургія, машинобудування, хімічна та харчова промисловість. Також, дедалі більше привертають увагу інвесторів автомобільна промисловість, побутова електроніка, високі технології, вітроенергетика, виробництво біопалива, логістика та ін. Хоча зрозуміло, що «у інвесторів крім економічних мотивів, також можуть бути і політичні, або конкурентні мотиви» [2, с. 220].

«В сучасній економічній теорії розрізняють дві основні форми міжнародних інвестицій — портфельні і прямі.

Портфельні інвестиції — це суто фінансові активи у вигляді облігацій та акцій, які деномінуються у національну валюту.

Проте, більш поширеними у наш час є прямі інвестиції, які являють собою реальні капіталовкладення в підприємства, землю, основні виробничі фонди або ж здійснюються за допомогою експортних інвестиційних товарів чи передачі технологій, досвіду управління, коли інвестор зберігає контроль над інвестованим капіталом. Прямі інвестиції використовуються, як правило, під час створення нових фірм (спільних підприємств) або ж для встановлення контролю над діючою фірмою шляхом закупівлі контрольного пакету акцій» [3, с. 1]. Тому в нашому дослідженні ми будемо розглядати саме прямі інвестиції.

«На початок 2013 р. загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ), спрямованих в українську промисловість, складав 17,167 млрд дол. (31,5 % загального обсягу), у фінансовий сектор — 16,106 млрд дол. (29,6 %)» [4, с. 1].

Станом на 1.01. 2010 року сума іноземних інвестицій в Україну становила 40, 026 млрд дол. США.

На рис. 1 бачимо, що найбільшим інвестором є Кіпр (8593,2 млн дол. США). Далі — Німеччина (6613,0 млн дол. США) та Нідерланди (4002,0 млн дол. США). В четверту групу входять 3 країни, які мають приблизно однакові розміри інвестицій (понад 2 млрд дол. США), це Російська Федерація, Австрія та Сполучене Королівство.

У 2010 р. сума прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на душу населення в Україні становила \$142, що менше, ніж, наприклад, у Вірменії — \$186, або у сусідній Росії \$290, чи Казахстані \$610 [6, с. 20].

На кінець 2012 року за даними Держстату обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіку України склав \$54,462 млрд [4, с. 1]. В порівнянні з 2010 роком відбулося збільшення інвестицій на 14,436 млрд. Зростання було забезпечене, в основному, за рахунок надходження інвестицій з Кіпру, «завдяки чому частка інвестицій цієї середземноморської країни (точніше, фактичних реінвестицій українського та російського капіталу) в загальному обсязі ПІІ збільшилася до 31,7 %, з 25,6 % за підсумками 2011 р. Водночас обсяг інвестицій з Німеччини зменшився на 1,07 млрд дол. (з 15 % до 11,6 %), з Франції — на 465 млн дол. (до 3,2 % з 4,5 %) (табл. 1). Відбулося це, передусім, через продаж банківськими групами з цих країн своїх дочірніх структур в Україні» [4, с. 1].

У табл. 1 та на діаграмі (рис. 2) бачимо, як змінився притік ПІІ по окремих країнах в 2011—2012 роках. Незважаючи ні на що, більша половина країн (виділені сірим кольором) хоча і не значно, в порівнянні з Кіпром, але все ж таки збільшили своє інвестування в Україну. Тільки в одній країні, США, спостерігається помітна динаміка зменшення інвестицій за останні 3 роки — з 1387,1 в 2010 році до 936,7 млн дол. в 2012 році.

Законодавчими актами, які регулюють стан інвестиційного клімату в Україні, є:

— Конституція України;
— Господарський, Цивільний, Земельний кодекси України;

— Закони України: «Про банки і банківську діяльність», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», «Про господарські товариства», «Про державне регулювання ринку цінних паперів», «Про заставу», «Про захист іноземних інвестицій в Україні», «Про режим іноземного інвестування», «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» та інші.

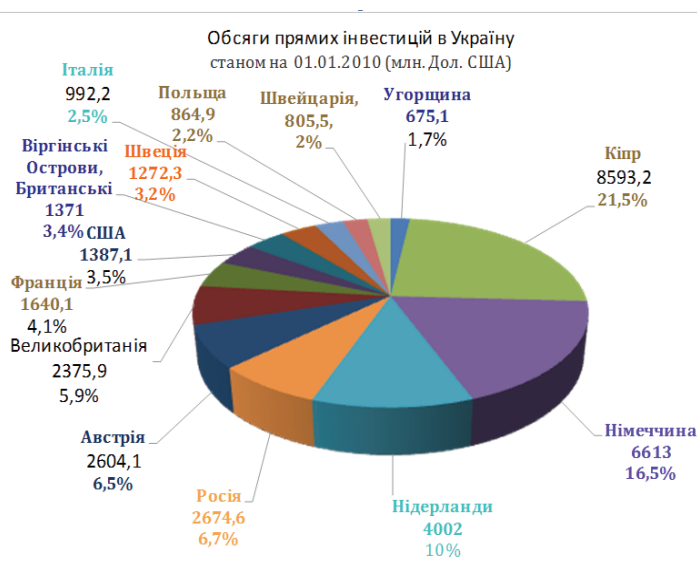

Рис. 1. Обсяги прямих інвестицій в Україну, станом на 01. 01. 2010 [5, с. 1]

Таблиця 1

Обсяги прямих інвестицій в Україну станом на 31.12.2011—2012 рр. млн дол. США [4, с. 1]

Країни	На 31.12.11	На 31.12.12
	млн. дол.	млн. дол.
Кіпр	12645,5	17275,1
Німеччина	7386,4	6317
Нідерланди	4822,8	5168,6
Російська Федерація	3594,5	3785,8
Австрія	3423,1	3401,4
Великобританія	2508,2	2556,5
Віргінські острови	1607	1884,9
Франція	2230,7	1765,3
Швеція	1744	1600,1
Швейцарія	960,3	1106,2
Італія	965,9	1015,9
США	1043,1	936,7

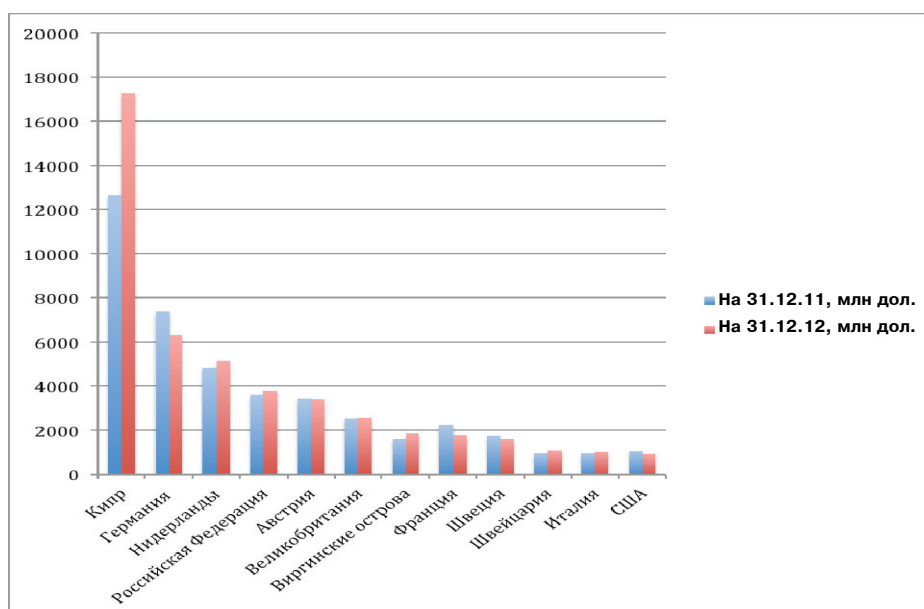

Рис. 2. Обсяги прямих інвестицій в Україну станом на 31.12.2011—2012 рр., млн дол. США [4, с. 1]

Щодо самих інвестицій, то відповідно до чинного законодавства в Україні вони можуть здійснюватися у таких формах, як:

- часткова участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;

- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;

- придбання нерухомого чи рухомого майна шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;

- придбання самостійно чи за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;

- придбання інших майнових прав;

- господарська (підприємницька) діяльність на основі угод про розподіл продукції;

- інші форми, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України [6, 1]

За визначенням Державного агентства України з інвестицій та інновацій, яке створене саме для залучення інвестицій в 2005 році та було ліквідовано в 2011 році, інвестиційний клімат можна охарактеризувати як сукупність економічних, правових, регуляторних, політичних та інших факторів, які у кінцевому рахунку визначають ступінь ризику капіталовкладень та можливість їх ефективного використання [5, с. 1].

Також професор КНУ імені Тараса Шевченка А. С. Філіпенко визначає інвестиційний клімат як «сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, що характеризують привабливість даного економічного середовища для вітчизняних та зарубіжних інвесторів» [7, с. 370].

Народний депутат України Наталія Агафонова в своїй статті «Інвестиції в Україні: багато говорять — мало хто бачив», розділяє поняття інвестиційного клімату на дві складові: об'єктивні можливості країни (інвестиційний потенціал) та умови діяльності інвестора (інвестиційний ризик) [8, с. 1]. За цим дослідженням можна сказати, що хоча в Україні високий інвестиційний потенціал (сировинні ресурси, кваліфіковані кадри тощо), але також присутній і високий інвестиційний ризик, що стримує інвесторів. «Хто зважиться на інвестиції, коли в країні нестабільна політична обстановка, існує безліч адміністративних бар'єрів для ведення бізнесу та досить невизначене законодавство у сфері інвестування. На жаль сьогодні інвестиційна привабливість України в світі є достатньо низькою» [8, с. 1].

Журнал «News week» провів дослідження інвестиційної привабливості 100 країн світу. Україна посіла лише 66 місце, поступившись навіть Казахстану, Білорусії та Азербайджану.

За рейтингом глобальної конкурентоспроможності 2010—2011 років Україна знаходилась на 89 місці, її сусідами в цьому рейтингу були Албанія та Гамбія, що знаходились на 88 та 90 місці, від-

повідно. [8, с. 1]. За оцінкою експертів Всесвітнього економічного форуму в 2012 році стан конкурентоспроможності помітно поліпшився, і Україна «піднялася на 73 місце (найкраще місце — 1) серед 144 країн, досягнувши докризового рівня» [4, с. 1].

За складністю ведення бізнесу вона знаходиться на 142 місці. Великий тіньовий сектор економіки також відлякує дуже велику кількість інвесторів.

У третьому кварталі 2012 року інвестори оцінили бізнес-клімат країни і умови ведення бізнесу на 2,14 балів (з п'яти можливих)» [8, с. 1], а в четвертому кварталі — 2,12 балів, що з точки зору експертів Європейської бізнес асоціації є «стабільно несприятливий». «Про погіршення заявили 65 % респондентів, про «однозначне поліпшення» — тільки 1 % опитаних» [4, с. 1].

Також, на думку президента ЄБРР Сума Чакрабарти, який відвідав Україну на початку лютого 2013 року, «в останні місяці інвестиційний клімат в Україні різко погіршився, що особливо актуально для українських компаній, в яких менше інструментів для захисту» [4, с. 1]. У 2012 році ЄБРР надав Україні кредити в розмірі 1,2 млрд дол., і, за словами С. Чакрабарти, Банк планує також досягти цього показника в 2013 році, але якщо ситуація з інвестиційним кліматом не зміниться, то багато клієнтів Банку «будуть просто не в змозі продовжувати діяльність в Україні» [4, с. 1].

Як зазначив в ексклюзивному коментарі Інституту Горшеніна провідний радник ЄБРР Антон Усов, в ході експертного опитування «Інвестиційна привабливість України після підписання договору про ЗВТ з ЄС» у рамках річної програми Інституту «Україна-Росія-ЄС»: «Інвестиційний клімат в Україні залишається досить важким через велику кількість законодавчих, регуляторних та адміністративних перешкод» [9, с. 1].

«В умовах сучасного ринку Україна повинна дуже сильно турбуватися тим, як ставитися до інвесторів як до вітчизняних, так і до закордонних, тому що в регіоні є ціла низка країн, які є прямими конкурентами України. Ці країни, безумовно, відтягнуть на себе ресурси як Європейського банку, так і власні. А дефіцит іноземних інвестицій, і взагалі будь-яких прямих інвестицій, закінчується дисбалансом економіки» [9, с. 1].

Фактично левову частку роботи, яку потрібно було вести в напрямку залучення інвестицій в останні роки, було покладено на Державне агентство України з інвестицій та інновацій, а саме:

— участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності;

— сприяння залучення інвестицій, забезпечення підвищення вітчизняного потенціалу з експорту продукції, що виробляється на підприємствах галузей національної економіки, а також стимулювання вітчизняного виробництва продукції, імпорт якої становить значну частку на ринку України.

Зрозуміло, що не лише це агентство займалось залученням інвестицій в Україну, і на сьогодні після його ліквідації його функції перейшли на інші міністерства та відомства, але цікаво, що в той період, коли агентство функціонувало, і можливо також впливали інші політичні чинники, в Україні був помітний рух до збільшення інвестування в економіку країни. Це можна побачити на графіку, який був підготовлений на основі даних Міністерства статистики України фахівцями проекту «Інвестиційний клімат в Україні» організацією Групи Світового Банку Міжнародною фінансовою корпорацією, що також був створений з метою допомоги Україні в поліпшенні інвестиційного клімату.

Рис. 3. Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну, в різні роки [6, с. 20]

Як видно з рис. 3, починаючи з 2005 року, відбулося різке збільшення інвестицій майже у 4,5 рази в 2005 році, в порівнянні з 2004 роком, або майже у 10 разів, в порівнянні з 2001 роком. І хоча в 2006 році був незначний спад, проте в 2007 і в 2008 році ми бачимо значне зростання у декілька разів, коли надходження інвестицій в 2008 році сягнуло рекордного рівня з 2001 по 2010 роки, а саме 9903 млн дол. На жаль, уже в 2009 році цей показник скоротився більш як на половину, хоча і не повернувся до рівня 2004 року. Можна сказати, що деякі роки, особливо 2005—2008 досить позитивно вплинули на імідж України в напрямку іноземного інвестування, та, на жаль, всього лише на 4 роки.

Також, за даними Держстату «в 2012 р. притік інвестицій збільшився на \$ 4,129 млрд, що на 25,3 % менше, ніж за 2011 р. (\$ 5,527 млрд)» [4, с. 20].

Таким чином, загалом в останні роки ми бачимо тенденцію в бік зменшення надходження інвестицій, починаючи з 2009 року.

За дослідженням, проведеним компанією «Research & Branding Group» у квітні 2012 року, визначено, що основними перешкодами на шляху поліпшення інвестиційного клімату в Україні і надалі залишаються корупція, судова система, адміністративні бар'єри і податкова система (зараз Україна займає 181-ше місце серед 183-х країн світу за рівнем простоти сплати податків, також надмірних податків та зборів, та «144 місце зі 176 країн за оцінкою Transparency International, за індексом сприйняття корупції» [8, с. 1]).

На думку Наталії Агафонові, серед основних чинників, які мають зробити інвестиційний клімат значно «теплішим», мають бути: боротьба з корупцією, спрощена системи оподаткування, «життя країни без боргу», реструктуризації банківської системи, захист прав інтелектуальної власності та вільний розвиток конкуренції [8, с. 1].

Міжнародні фінансові організації, працюючи в Україні, націлюють свою роботу на створення сприятливих умов для розвитку малого й середнього бізнесу та покращення інвестиційного клімату в Україні. Головною метою проекту «Інвестиційний клімат в Україні» Міжнародної Фінансової Корпорації, що є організацією Групи Світового Банку є: «1) вдосконалення законодавства у сферах державного контролю, видачі дозволів, технічного регулювання, банкрутства, безпеки харчової продукції та приведення його у відповідність до кращої світової практики; 2) моніторинг змін у діловому середовищі шляхом проведення репрезентативних опитувань; 3) підтримка впровадження реформ шляхом проведення рекламних кампаній» [6, с. 5].

Як читаємо у звіті МФК «Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес»: «Через важкі умови щодо інвестицій та розвитку бізнесу інвестори, зазвичай, оминають Україну увагою, коли розмірковують, куди спрямувати свої кошти, й обирають менш зарегульовані та більш передбачувані середовища. Поєднання високих темпів інфляції й падіння ВВП майже на 15 % у 2009 р. змусило інвесторів ще раз зважити свої можливості в Україні. Ліквідність, хоча й поліпшується, але все таки викликає занепокоєння інвесторів, оскільки відновлення кредитування юридичних осіб банками відбувається дуже повільно й обережно, що обмежує можливості як інвесторів, так і їхніх місцевих партнерів щодо започаткування бізнесової діяльності. Що стосується ділового клімату, корупція, затримки на митниці і зволікання із поверненням ПДВ набули ще більш загрозливих масштабів. Основні висновки щодо привабливості України для прямих іноземних інвестицій показують, що інвестори очікують поліпшення інфраструктури, підвищення стабільності та прозорості, а також збільшення інвестицій у людські ресурси та інновації» [6, с. 20].

За оцінкою МФК, «у 2010 р. спостерігалось певне поліпшення українського бізнес-середовища та інвестиційного клімату. Були прийняті кілька законів і підзаконних актів, спрямованих на спрощення умов ведення бізнесу. Також була розроблена національна програма економічних реформ і вжиті певні заходи для виконання раніше прийнятих нормативних актів. Однак повільні темпи законотворчої діяльності разом із супутньою непослідовністю реалізації вже прийнятих законів завадили українським підприємствам скористатися перевагами поліпшення умов для підприємницької діяльності та істотно підірвали імідж України на міжнародних ринках» [6, с. 20].

Також, за оцінкою Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації у 2012 році в Україні відбулися деякі зміни на краще, оскільки позиції України згідно з рейтингом Doing Business-2013 були підвищені на 15 пунктів (з 152-го місця на 137-ме). По багатьох показниках, як видно з табл. 2, відбулися зміни на краще, особливо можна відмітити реєстрацію підприємств на 66 пунктів, реєстрацію власності — 19 та оподаткування — на 18 пунктів. Що стосується захисту прав інвесторів, на жаль, саме по цьому показнику відбулось навіть погіршення ситуації.

Рейтинги за категоріями [4, с. 1]

Рейтинги за категоріями	ДВ 2013 Рейтинг	ДВ 2012 Рейтинг	Зміна рейтингу
Реєстрація підприємств	50	116	+66
Одержання дозволів на будівництво	183	182	-1
Підключення до системи електропостачання	166	170	+4
Реєстрація власності	149	168	+19
Кредитування	23	23	0
Захист інвесторів	117	114	-3
Оподатковування	165	183	+18
Міжнародна торгівля	145	144	-1
Забезпечення виконання контрактів	42	44	+2
Рішення неплатоспроможності	157	158	+1

Якщо з'ясувати причини змін, то, наприклад, «процедура оподаткування в Україні була полегшена запровадженням можливості електронного надання даних та оплати для середніх та великих підприємств. Якщо раніше в державі нараховувалося 135 податкових платежів та зборів для середнього підприємства, на обслуговування якого витрачалося 657 годин на рік, то станом на 1 червня 2012 кількість платежів скоротилася до 28, а витрати часу — до 491 години на рік» [4, с. 1].

У Держпрограмі активізації економіки на 2013—2014 рр., розробленій урядом, є окремий розділ, присвячений інвестиційному клімату. В ньому, серед іншого, вказано на необхідність втримання інфляції в межах 5—6 %, а дефіциту держбюджету — у межах 3,2 % ВВП, на зниження адміністративних бар'єрів для розвитку підприємництва, зменшення втручання контролюючих органів у господарську діяльність і т. д. Немає поки що в програмі анонсованих намірів зменшити навантаження на фонд оплати праці, а також ставки ПДФО і ПДВ. На жаль, у прикінцевому варіанті документа більшість із досить радикальних фіскальних нововведень замінено дуже обтічними формулюваннями на зразок «лібералізація податкової системи шляхом комплексних змін законодавства», а також «зниження податкового навантаження, що забезпечить зниження тіньового сектора економіки» [4, с. 1].

Також для того, щоб змінити негативну ситуацію в Україні щодо інвестиційного клімату Світовий Банк разом з урядом України, представниками донорів, приватного сектора, громадськості розробив стратегію партнерства на 2012—2016 рр., згідно з якою планується низка кроків щодо поліпшення бізнес-клімату, що в свою чергу має розблокувати економічний потенціал України. Ця стратегія сфокусована на поліпшення бізнес-клімату як для вітчизняних, так і закордонних інвесторів, поліпшення інфраструктури, що дасть змогу зменшити вартість ведення підприємницької діяльності, та на формування відповідної стратегічної політики розвитку сільськогосподарського сектора і залучення до нього приватних інвестицій, що дасть Україні змогу скористатися вигодами від значного міжнародного попиту на харчові та сільськогосподарські продукти.

Визначальним у досягненні цих стратегічних результатів буде поліпшення впровадження поточного портфелю проектів Банку. «Нинішній кредитний портфель інвестиційних проектів складається з 10 операцій, на загальну суму 1,8 млрд дол. США, 55 % з цих коштів досі не освоєно. В 2012-му фінансовому році вибірка коштів Україною була найвищою за 20 років співробітництва з Банком і сягнула рівня 25,6 відсотків. Надалі докладатимуться зусилля до прискорення освоєння коштів і забезпечення високоякісних результатів усіх поточних інвестиційних проектів, фінансованих Групою Світового банку. Відтоді, як Україна стала членом Світового банку в 1992 році, загальна сума зобов'язань Банку перед Україною на фінансування 40 проектів і програм становить понад 7 млрд дол. США» [10, с. 11].

Не зрозуміло, чому склалася така ситуація з освоєнням коштів. Адже з боку Світового Банку надані значні кошти на розвиток економіки України через реалізацію багатьох проектів, які зовсім не зайві для країни, але тільки 45 % знаходяться сьогодні в роботі.

Висновки

В Україні, за винятком кількох років, в середині 2000-х надходження інвестицій в економіку країни залишається на досить низькому рівні з причини несприятливого інвестиційного клімату. Хоча останнім часом і відбулися деякі зміни з поліпшення цієї ситуації, і в країні покращилися деякі економічні та рейтингові показники, але, на жаль, це особливо не впливає на надходження інвестицій в країну. Як констатувала керівник діяльності IFC в Україні Олена Волошина, «реформи, які проводяться в Україні, відчутно не спростили життя для бізнесу» [4, с. 1].

Для того, щоб ситуація змінилася, державі потрібно докорінно змінити ставлення до цієї проблеми і до того становища, в якому перебуває Україна, провести і насправді реалізувати низку реформ, які пом'якшили б інвестиційний клімат і зробили його придатним і привабливим для іноземних інвесторів. Також країні слід звернути увагу на освоєння коштів, вже виділених Світовим Банком для розвитку економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Симовьян С. В. Экономический успех: пути его достижения / С. В. Симовьян; художник-оформитель А. Н. Гапей. — Харьков : ИМП «Рубикон», 1996. — 384 с.
2. Хэррис, Дж. Мэнвилл. Международные финансы : пер. с англ. / Хэррис, Дж. Мэнвилл. — М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 1996. — 296 с. — (Серия «Экономика для практиков»).
3. Левчук О. В. Проблеми залучення міжнародних інвестицій в економіку України [Електронний ресурс] / О. В. Левчук // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», Дніпропетровський державний аграрний університет. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1263>.
4. Інвестиційний та бізнес-клімат в Україні очима влади та інвесторів: чи відбулися суттєві зміни на краще? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ifr.org.ua/ru/analytics/670-2013-03-11-1.html>.
5. Державне агентство з інвестицій та інновацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://in.ukrproject.gov.ua/index.php?lang=ua&get=212>
6. Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес. Звіт Жовтень 2011 [Електронний ресурс] / Консультаційна програма з покращення інвестиційного клімату в Європі та Центральній Азії, Група Світового банку. — 124 с. — Режим доступу : http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/fad199804b74511b924bb36eac26e1c2/IC_report_2011_ukr.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=fad199804b74511b924bb36eac26e1c2
7. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: історія : підруч. / А. С. Філіпенко. — К. : Либідь, 2006. — 392 с.
8. Наталія Агафонова Народний депутат України. Інвестиції в Україні: багато говорять — мало хто бачив, 24 жовтня 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://blogs.lb.ua/nataliya_agafonova/175772_investitsii_ukraini_bagato.html.
9. Инвестиционный климат в Украине достаточно тяжелый, — советник ЕБРР [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://economics.lb.ua/state/2011/07/11/105492_investitsionnyy_klimat_v_ukraine_.html.
10. Світовий банк — Україна : огляд Жовтень, Звіт 2012. [Електронний ресурс] — 25 с. — Режим доступу : <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Ukraine-Snapshot-ukr.pdf>.
11. Transparency International. Україна через систему бездіяльності влади остаточно отаборилась в клубі найкорумпованіших країн світу [Електронний ресурс] : Прес-реліз, Київ, 05.12.2012. — Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/cpi>.

Рекомендована кафедрою менеджменту та моделювання в економіці

Стаття надійшла до редакції 12.04.2013

Рекомендована до друку 8.05.2013

Мороз Юрій Васильович — здобувач кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин. Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ